

Udvikling på »grønlandske betingelser«?

Af Klaus Georg Hansen

»Pagga« bruges, når noget er første gang. Det være sig en drengs første fangst, eller første skoledag. For mit vedkommende er det første gang, jeg her skal optræde i en formel faglig sammenhæng. Jeg vil senere komme ind på, hvilke relationer »pagga« har for udviklingen i Grønland i dag.

I den grønlandske debat forud for indførelsen af Hjemmestyret, blev der gang på gang argumenteret, at Grønland skulle have en udvikling på »grønlandske betingelser«. Udtrykket »grønlandske betingelser« blev anvendt første gang for ca. 20 år siden, og er først og fremmest blevet defineret som »sproglige, kulturelle og erhvervsøkonomiske betingelser«. Udtrykkets ordlyd har i de forløbne 20 år ikke ændret sig, men som i alle andre sammenhænge tales der altid fra en given position, og de, som så at sige har haft monopol på at bruge udtrykket »grønlandske betingelser«, har på meget afgørende vis ændret placering i de forløbne 20 år.

Før Hjemmestyret blev en realitet, blev »grønlandske betingelser« brugt i kritikken af den danske forvaltning af Grønland. Dansk grønlandspolitik tog

ikke de »grønlandske betingelser« alvorligt, lød kritikken. De, som førte ordet i denne debat, kom senere til at sidde i Hjemmestyrets administrative og politiske top.

De samme mennesker bruger fortsat udtrykket »grønlandske betingelser«, men efter Hjemmestyrets start har udtrykket skiftet *fra* at være brugt *kritiserende* vendt mod den danske forvaltning *til* at blive brugt *legaliserende* for en grønlandsk forvaltning af Grønland. Der er skiftet position. Der tales nu ikke længere fra den samme position som før Hjemmestyrets start.

Den kritik, som i Grønland i dag rettes mod Hjemmestyrets administrative og politiske top, har vanskeligt ved at finde et sted at tale fra. I den altdominerende politiske diskurs i dagens Grønland er der ingen plads til seriøs kritik.

De sidste 20 års grønlandske elite er de folk, som først kæmpede for at få selvstyre, og som senere, da Hjemmestyret var en realitet, satte sig på den politiske og administrative magt. Deres diskurs har ikke ændret sig grundlæggende gennem de forløbne 20 år. I denne diskurs – »et kæmpende folks« diskurs – er

kritikpositioner på forhånd defineret. Seriøs kritik bliver derfor umulig.

Denne manglende mulighed for indenfor diskursen at kunne udtrykke kritik, som kan tages alvorligt, er karakteristisk for næsten alle 3. verdens lande. Jens Dahl skriver i bogen »Arktisk selvstyre«, at Hjemmestyret ligesom mange andre post-koloniale stater er relativt autonom. Statsmagten er på mange måder relativ uafhængig af det omgivende samfund.

Jeg har på den baggrund stillet mig selv et spørgsmål: Det lader til, at Grønland følger den generelle tendens for post-koloniale stater, men hvilke kulturspecifikke faktorer muliggør, at en sådan relativ autonomi kan opretholdes i dagens Grønland? Jeg vil gennem tre mellemregninger belyse dette spørgsmål, og vil så slutte af med at tage tråden fra indledningen op igen og se på, hvilke konsekvenser det får for vores – eller i alt fald min – forståelse af udtrykket »grønlandske betingelser«.

Første mellemregning: Kolonien Grønland blev gennem 250 år administreret med en omsorgsfuldhed, hvor næsten intet blev overladt til tilfældighederne – eller rettere til grønlændernes eget initiativ. Det kan derfor ikke overraske, at det grønlandske samfundssystem i dag er en kopi af det danske. Ved indførelsen af Hjemmestyre i Grønland 1. maj 1979 overførtes ikke blot kompetencespørgsmålet, men et fuldt udbygget vestligt samfundssystem, som i *udtryk* ikke adskiller sig synderligt fra det danske – men *indholdet* er ikke dansk.

I det traditionelle grønlandske samfund kunne man kun have og oprethol-

de en magtposition *i kraft af* andres accept af denne. Der var tale om en anseelses-afhængig magtposition. Eksempelvis var en angakkoq – den grønlandske shaman – kun anset, hvis nogen anså ham for at være anset, og kun i kraft af denne anseelse havde angakkoq en magtposition. Blandt inuit har et helt bestemt tanke- og moral-system været knyttet til denne samfundsstruktur. Det har traditionelt været anset for upassende at fremhæve sig selv og åbenlyst have ambitioner om at opnå en samfundsposition. Modsat var det helt legalt at reagere på sådanne tiltag med jalousi, misundelse og drilleri.

Det vestlige samfundssystem er skruet anderledes sammen. Indenfor dette system er det muligt at erhverve og beholde en institutionaliseret position i samfundet uanset om man er anset eller ej. Magtpositioner er anseelses-uafhængige. Dette afspejles ligeledes i det vestlige moralkodeks. Her er det moralsk set helt legalt at have ambitioner og fremhæve sig selv, hvorimod det er forkasteligt at føle misundelse og jalousi.

Med indførelsen af et vestligt samfundssystem i Grønland, fulgte det ellers tilhørende norm- og værdi-system ikke med. Det er fortsat de traditionelle grønlandske værdisystemer, som fungerer i den vestlige samfundsstruktur i Grønland i dag. En traditionel grønlandsk samfundsbeskrivelse lever med andre ord videre i en på overfladen vestlig realitet. Et grønlandsk indhold lever videre i et vestligt udtryk. Udtryk og indhold med rod i to forskellige virkelighedsbilleder sameksisterer. Der er naturligvis løbende blevet flyttet grænser

for, hvorledes en specifik grønlandsk samfundsstruktur kan tænkes.

Gradvist op gennem kolonihistorien er de anseelses-uaafhængige positioner blevet introduceret i det grønlandske samfund. For lidt over 100 år siden blev Forstanderskaberne indført. Forstanderskaberne var en slags lokalråd, hvor også grønlændere havde sæde. Samtidig med Forstanderskabernes indførelse kan der registreres en øget grønlandsk bevidsthed omkring familierelationer.

Dette skyldtes bl. a., at de traditionelle værdier omkring de anseelses-afhængige samfundspositioner fortsat levede. For at være i overensstemmelse med disse værdier var det nødvendigt at etablere et fællesskab, indenfor hvilket man kunne nyde den anseelse, som en samfundsposition krævede. Med kolonimagtens fokusering på familierelationer ved at give folk efternavne, har det været nærliggende at udnytte denne struktur. Derfor har vi i dag en meget eksplicit bevidsthed omkring familierelationer og familiesammenhold.

Det er gennem de forløbne 100 år langt hen ad vejen de samme familier, som har beklædt de forskellige samfundspositioner. Blandt medlemmerne i de første landsråd i begyndelsen af århundredet findes efternavne som: Motzfelt, Rosing, Lyberth og Egede. Efterkommere af disse sidder i dag i landstinget. Disse og andre familienavne er knyttet til bestemte byer eller egne af Grønland, Motzfelt: Sydgrønland, Lyberth: Maniitsoq. I Sisimiut er det Lennert og Olsen, osv.

Hans-Erik Rasmussen har meget tydeligt vist, hvorledes den grønlandske

elite har en stor grad af endogami. Denne endogami gør sig gældende både centralt i Landstinget, regionalt i kommunalbestyrelserne og lokalt i bygderådene. Elitens endogami udspringer af ideen om de anseelses-afhængige samfundspositioner. Gennem endogami blandt familier med samfundsmæssige positioner har der hurtigere kunnet opbygges en stor symbolsk kapital i form af sympatiserende familiemedlemmer.

Ideen om anseelses-afhængige samfundspositioner, endogamien og den relative autonomi giver tilsammen i dag den grønlandske magtelite en voldsom træghed overfor diskursoverskridende nytænkning.

I min *anden mellemregning* vil jeg tage fat i sproget for at belyse denne træghed over for diskursoverskridelser.

Udviklingen hos inuit i Alaska og Grønland kan i visse sammenhænge ses som hinandens modsætninger. Jeg har flere gange hørt, at unge grønlændere med beklagelse konstaterer, at stammefrænderne i Alaska tænker eskimoisk omend på engelsk, hvorimod inuit i Grønland tænker mere og mere europæisk, men på grønlandsk.

I Alaska foregik missioneringen på engelsk. Inuits eget sprog blev ikke aktivt integreret i den udvikling, som koloniseringen satte i gang. Inuitkulturens traditionelle betydningsproduktion nød i en vis forstand godt af denne afsondring. Værdier, normer og moral blev ikke udsat for den gradvise og næsten umærkelige ændring, som det var tilfældet i Grønland.

I Grønland har missionen nemlig fra første færd ønsket at kristne »skrællin-

gerne« på deres eget sprog. Derved fik det grønlandske sprog mulighed for gradvist at ændre sig i takt med den samfundsmæssige forandring. Denne gradvise ændring i det grønlandske sprog kan illustreres med de ord, som inuit i Grønland har brugt i beskrivelsen af sig selv.

Indtil slutningen af forrige århundrede brugtes ordet »inuussuseq« – »det at være menneske«. Omkring århundredskiftet udspandt der sig en livlig diskussion blandt grønlændere i den landsdækkende og meget læste grønlandske avis AG om en grønlandsk nationalisme. I disse sammenhænge brugtes for første gang ordet »kalaaliussuseq« – »det at være grønlænder«. Denne form institutionaliseredes, og holdt sig helt op i 1960-erne, hvor det nu brugte ord »kinaassuseq« – »det at være hvem«, i betydningen »identitet«, dukkede op.

Disse forandringer i inuits beskrivelse af sig selv kan sættes i sammenhæng med nogle markante historiske begivenheder. Selve koloniseringen af Grønland i 1700-tallet skabte et behov for at omdefinere forholdet mellem inuit og qallunaat – inuits ord for ikke-inuit. Myterne sagde, at de første qallunaat havde en hund til far og en inuk til mor. Qallunaat havde derfor kun en hundesjæl. Dette harmonerede ikke med, hvad missionen sagde: Inuit var primitive og skulle hjælpes op og frem mod kulturen. Gennem selvbeskrivelsen »kalaaliussuseq« skabtes nye handlingsmuligheder. Fra den tid stammer mottoet »qummut, siumut«, »opad, fremad«.

En anden større historisk begivenhed

var den danske grundlovsændring i 1953. Det betød, at nu *var* man kommet op og frem til kulturen. Videre handling krævede derfor en ny beskrivelse. I begyndelsen af 1960-erne indførtes fødesteds-kriteriet. Var man født i Grønland, fik man en lavere løn, end hvis man ikke var født i Grønland. Systemet eksisterer endnu. Det gav næring til ønsker om at gå nye veje. Ved at beskrive sig selv som et folk med en selvstændig identitet blev selvbestemmelse målet. Dette mål blev nået med indførelsen af Hjemmestyre i 1979.

Det Grønlandske Hjemmestyre har lige fejret sin 10 års fødselsdag, her 1. maj. I den forbindelse synes jeg, det er værd at bemærke, at i de mange fine taler, der blev holdt, har blikket langt overvejende været rettet bagud. Der var ingen fremtidsvisioner. Det kan skyldes, at det indenfor magtelitens diskurs endnu ikke rigtigt er lykkedes at formulere nye langsigtede handlingsstrategier, som tager udgangspunkt i, at Hjemmestyret *er* en realitet. Der lader til i dag at være et behov for en ny beskrivelse for derigennem at skabe nye handlingsmuligheder.

Men, i Det Grønlandske Hjemmestyrers første 10 leveår har der været visse tiltag, som netop har taget udgangspunkt i, at Hjemmestyret er en realitet. De er bare ikke blevet formuleret indenfor magtelitens diskurs, og er derfor ikke blevet inddraget i den politiske praksis. I 1970-erne opfandt danske embedsmænd ordet »kalaalinngorsaaq« – »det at forsøge på at blive grønlænder«, eller som vi plejer at sige på dansk »grønlandisering«. Ideen bag var, at

centraladministrationen i Grønland skulle gøres grønlandsk.

Nogle unge grønlændere begyndte at stille spørgsmålstejn ved denne betydning af ordet. »Hvordan kan en grønlænder grønlandiseres?« spurgte de – på grønlandsk, vel at mærke! De omdefinerede ordet. I modsætning til den fremherskende diskurs udtrykker ordet for disse grønlændere i dag snarere et ønske om at reetablere et positivt syn på grønlandske værdier, normer og moral.

I magtelitens diskurs er det sproget som *udtryk*, det var vigtigt at bevare, og på tilsvarende vis bliver det kulturelle beskrevet i stereotype symboler – kajak, ulu, fangst osv. Indenfor magtelitens diskurs har det sproglige og kulturelle *indhold* – den specifikke grønlandske måde at tænke på – aldrig rigtig været til debat. Jeg er for nylig blevet opmærksom på nogle udtalelser, som tydeligt illustrerer de unge grønlænderes nytænkning:

Jonathan Motzfelt beskyldte i 1965 de dengang ansvarlige grønlandske politikere for at være »ureflekterede og ydmyge« i deres udviklingsstrategier for det grønlandske samfund.

20 år senere i 1985 afholdtes et seminar arrangeret af grønlandske studerende i Danmark. I referatet derfra hedder det blandt andet – denne gang med adresse til selvsamme Jonathan Motzfelt –, at de nu ansvarlige grønlandske politikere har været »helt ukritiske« i udviklingsstrategierne for det grønlandske samfund.

Den nye diskurs tager udgangspunkt i en utilfredshed med de institutionerede samfundsorganers manglende accept af

de grønlandske normers, værdiers og morals kulturelle gyldighed i dagens Grønland.

Magtelitens princippolitiske diskurs har som sagt ikke ændret sig i forhold til før Hjemmestyrets start. Det er fortsat den samme udviklingsstrategi, som dominerer. Endogamien og den relative autonomi muliggør, at magteliten – på trods af at kontekst og dermed potentielle handlingsmuligheder har ændret sig – kan undgå diskursoverskridende nytænkning, derfor kan nye diskurser ikke trænge gennem, endog til trods for stor folkelig tilslutning til ideerne.

Der har ikke tidligere i Grønlands historie været en magtfuld inuitelite, som har virket bremsende på diskursændringer. Faktisk har det tidligere altid været en elite, som har været foregangsmænd ved diskursoverskridelser. Her er de ændringer i inuits selvbeskrivelse, jeg har været inde på, et godt eksempel. Men i dagens Grønland sidder der en elite, som virker hæmmende på ændringer, som ellers har bred folkelig tilslutning.

I min *tredie mellemregning* vil jeg vise, hvad der ligger i den nye diskurs. Den diskurs som har så urimelig svært ved at blive taget alvorligt og blive inddraget i den politiske praksis.

Et grønlandsk barn må gennem sin opvækst lære at forholde sig til to modstridende verdensbeskrivelser, som kommer til udtryk i to uforenelige socialiseringsprocesser. Dels i det grønlandske hjem, dels i den grønlandske folkeskole.

Fra missionens start i Grønland i 1700-tallet er der gradvist blevet opbyg-

get et skolesystem. Skolen hørte indtil begyndelsen af dette århundrede ind under missionen. Et fundamentalt princip hos missionærerne var, at kundskaber udi den kristne tro skulle læres på modersmålet. Derfor var undervisnings-sproget grønlandsk. Undervisningsfagene havde dog ingen direkte relation til det grønlandske samfund. Ligesom andre samfundsinstitutioner er også skolen blevet opbygget efter dansk forbillede. Der undervises i de samme fag som i den danske folkeskole. Indholdet af disse fag relateres i dag kun i ringe grad til grønlandsk kultur og socialisering.

Den grønlandske folkeskole har aldrig som udgangspunkt bygget videre på den socialisering, som er sket i de grønlandske hjem. Den socialisering, som foregår i skolen gennem pensum og lærer, bygger på et vestligt virkelighedsbillede. Eleverne bliver i den grønlandske folkeskole præsenteret for et ganske andet filosofisk verdensbillede end det, den tidligere socialisering lægger op til.

Et eksempel har jeg hentet fra geografin. Øen Disko har i følge nogle myter ikke altid ligget, hvor den ligger i dag. Kort fortalt har den tidligere ligget ud for bygden Arsuk i Sydgrønland, men den tog udsynet mod vest, og beboerne besluttede at flytte øen. Der blev tryllet over nogle hår fra et nyfødt barn. Disse hår blev fastgjort til øen, og to kajakroere trak derefter Disko nord på. De bugserede så øen op, hvor den ligger i dag.

Denne forklaring er alment accepteret – men helt parallelt med Savret-Saada's franske bønder skilter man i Grønland ikke ligefrem med det, man

ved. Men, besætningen på en moderne trawler er ikke et sekund i tvivl om, hvad det er, når de et stykke ude i Davis Strædet på ekkoloddet kan registrere et undersøisk nord-syd gående dalstrøg; det er naturligvis den rende, som øen Disko skrabede i havbunden, da den blev flyttet. Og når botanikere synes, det er bemærkelsesværdigt, at så mange planter, som ellers kun vokser i Sydgrønland, også kan findes på Disko – som det eneste sted og op til flere hundrede kilometer nord for plantens nordligste udbredelse på fastlandet, så trækker man i Grønland blot på skulderen og siger, at det da ikke er så mærkeligt, for øen kommer jo dér nede fra. Denne barnelærdom tages ikke for gode varer i geografitimerne i skolen – for i skolen ligger Disko nu en gang dér, hvor den ø altid har ligget.

To andre eksempler er af mere generel karakter. »Pagga« – som jeg indledte med – er en gammel inuit tradition. Kernen i »pagga« er gavegivning, og som sådan kan denne tradition ses som inuits pendant til nordvestkystindianernes »potlatch«. »Pagga« er fortsat en integreret del af et grønlandsk barns opvækst. Ved eksempelvis en barnedåb kan en almindelig grønlandsk familie snildt spendere 500–1000 kr. på »pagga«. Men, den grønlandske folkeskole præsenterede en helt anden opfattelse af *det at give og det at have*. Ubevidst oplever eleverne en forvirring omkring disse modstridende beskrivelser.

Tilsvarende lærer det grønlandske barn i den tidlige socialisering, at det respekteres som et individ med en selvstændig mening. Argumentationen »jeg

har ikke lyst» respekteres i hjemmet. I skolen derimod kan dette svar ikke accepteres. I den grønlandske hverdag opleves ofte en direkte aversion mod planlægning. Skolen derimod er indbegrebet af planlægning. Måske er dette blot ekspliciteringer af en grundlæggende forskellig opfattelse af *handling overfor ikke-handling*; hvor vestlig prioritering af handling frem for ikke-handling modarbejder en grønlandsk prioritering, som er anderledes. Noget kunne tyde på det. Også her må eleverne opleve en ubevidst begrebsforvirring.

Med Hjemmestyrets overtagelse af den grønlandske folkeskole er der opstået et stærkt ønske om at ændre på skolens indhold og målsætning således, at de i langt højere grad end nu kommer i overensstemmelse med værdier og normer i det omgivende samfund.

Spørgsmålet er blot, om den betænkning til en ny grønlandsk skolereform, som skal komme i løbet af i år, vil tilgodese principperne i hjemmets socialisering i så høj grad, at skolens socialiserende effekt på eleverne kommer til at *ligge i forlængelse* af hjemmets socialisering? Eller vil det forblive som før, hvor »første-skoledag-pagga« kan siges at symbolisere *overgangen mellem to uforenelige* socialiseringsprocesser?

Jeg vil runde af med at vende tilbage til spørgsmålet om vores – eller i alt fald min – forståelse af udvikling på »grønlandske betingelser«.

Vi siger nok så opmuntrende, at »udvikling er andet end bistand« – underforstået »de kan godt selv«. Men, hvis vi ikke med rette skal kunne kaldes naive, eller det der er værre, bør det tilføjes, at

der stadigvæk er nogen, som bestemmer udviklingen for andre, og stadigvæk nogen, som ikke har indflydelse på udviklingen.

For i vores glæde over at konstatere, at »de andre« i den afkoloniserede del af verden er aktive medskabere af deres egen udvikling, skal vi bare ikke glemme, at de overordnede rammer for udviklingen udstikkes af en ekspansiv vestlig kultur, og at »deres« tiltag oftest er »nødvendige« modreaktioner på udefrakommende påvirkning; udefrakommende nyt, som nødvendigvis må kontekstualiseres i en eller anden sammenhæng.

Det er ikke kun i disse makrosammenhænge, at nogen bestemmer og andre ikke, også i mikrosammenhænge – det vil sige indenfor de enkelte stater – ses det. Det er tilmed stort set det samme mønster, som gentager sig i næsten hele den 3. verden: en lokal elite sætter sig på magten og monopoliserer nytænkning. Den nytænkning, som sker udenfor den lokale magtelites diskurs, undertrykkes.

Så når vi i dag hører tale om udvikling på »grønlandske betingelser«, så er det en relativt autonom magtelites definition af, hvad der er de »grønlandske betingelser« i dagens Grønland. Blandt andet gennem kulturspecifikke værdisystemer, som fremmer endogami, opnår magteliten en hidtil uset immunitet over for den diskursoverskridende nytænkning. En nytænkning, som har en grundlæggende anderledes opfattelse af, hvad der er de »grønlandske betingelser«, og som tilmed nyder ikke ringe folkelig tilslutning.